

УДК [766:655]:061.4

Василь Перевальський

*завідувач кафедри графічних мистецтв НАОМА,
народний художник України,
член-кореспондент Академії мистецтв України*

Навчання і творчий пошук — єдиний процес (Про участь студентів і випускників НАОМА 1992–2010 рр. у Всеукраїнських виставках книжкової графіки)

Анотація. Розглядаються актуальні питання розвитку сучасного мистецтва книги на матеріалах Всеукраїнської виставки книжкової графіки 1992–2010 рр.

Ключові слова: виставка книжкової графіки, навчання і творчість, книжковий художник-графік.

Основним завданням Всеукраїнської виставки книжкової графіки 2010 року, у якій взяли участь студенти і випускники НАОМА 1992–2010 рр., було виявити сучасний стан книжкового оформлення та ілюстрування як окремого виду образотворчого мистецтва, означити провідні тенденції його розвитку, сприяти тіснішій співпраці сучасного книговидавця і художника з метою подальшого розвитку мистецтва української книги.

Експонування творів на виставках дає кожному авторові можливість, так би мовити, наочно осягнути позитиви і негативи власного творчого досвіду, допомагає, особливо молодим, чіткіше усвідомити характерні ознаки свого творчого кредо. Кожен автор бачить свої твори в експозиції виставки ніби збоку — поряд з творами інших авторів. Когось це утверджує на нелегкому шляху творчих пошуків і знахідок, а хтось відчує необхідність переглянути свої творчі принципи, аби досягти кращих результатів у майбутньому. З цього погляду Всеукраїнська виставка книжкової графіки 2010 року була насамперед для молодих авторів, зокрема студентів та недавніх випускників Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури, досить повчальною.

Широкомасштабна експозиція виставки складалась із творів книжкової графіки художників з багатьох міст України, серед яких одразу впізнавалася київська школа художників книги, представлена творчістю митців різних поколінь, пов'язаних навчанням в Академії. Камертоном високої професійності стали експоновані на виставці ілюстраційні цикли, присвячені творчості великих українців — Тараса Шевченка, Івана Франка і Миколи Гоголя, представлені провідними професорами кафедри графічних мистецтв академії — Галиною Галинською (“Не питаєте свою долю...” за мотивами поезій з “Кобзаря” Тараса Шевченка), Андрієм Чебикініним (до книги поезій “Зів’яле листя” Івана Франка), Миколою Компанцем (до “Вечорів на хуторі біля Диканьки” Миколи Гоголя). Експонувались також високохудожні, ошатні інтролігації ентузіаста від-

родження українського політурництва та національного шрифту Василя Чебаніка — донедавна професора академії.

На Всеукраїнській виставці “Триенале графіки” 2009 року високим був рейтинг студентів і випускників майстерень вільної (станкової) графіки кафедри графічних мистецтв НАОМА, якими керують професори Андрій Чебикін та Микола Компанець. А на Всеукраїнській виставці книжкової графіки 2010 року студенти та випускники майстерні книжкової графіки порадували успіхами свого керівника Галину Галинську, яка щедро ділиться зі своїми студентами секретами майстерності, уміло сприяє формуванню потрібних майбутньому творцеві рис характеру, здатності долати перешкоди. Галині Іванівні і самій випало подолати немало різних труднощів на життєвій і мистецькій дорогах. Упродовж усього творчого життя вона сповідує мудрі настанови своїх учителів, дослухається порад колег і, як сама зізнається, не соромиться вчитись “у своїх учнів теж”, наполегливо працюючи до вершин мистецької і, ще відповідальнішої, педагогічної майстерності.

Радує те, що у студентів формується любов до своєї професії та усвідомлення високої місії митця в суспільстві. На всіх, без винятку, престижних всеукраїнських художніх виставках різних видів і жанрів зустрічається немало цікавих робіт, підписаних зовсім молодими людьми. А творчості молодих, як правило, притаманні сміливе використання найрізноманітніших художньо-технічних прийомів та пошук нових мистецьких спрямувань. На виставках це найвиразніше виявляється в царині оформлення дитячої літератури, де заяскравіли імена цілої плеяди нових мистецьких особистостей. Майже всі вони є студентами нашої академії або її випускниками. І хоча окремі твори ще не зовсім самостійні, позначені впливом своїх педагогів та відомих мистецьких авторитетів, самий факт експонування на всеукраїнській виставці, де експозиційне місце виборюється в процесі жорсткого відбору на виставках, засвідчує високий рівень і вірне спрямування нашої академічної освіти. Наразі з-поміж дипломних робіт випускників графічних майстерень академії нерідко вирізняються твори, достойні музейних колекцій.

Відвідувачі виставки книжкової графіки поряд з творами визнаних майстрів мали змогу ознайомитися з образно-емоційними циклами ілюстрацій до дитячих книжок “Украдене сонце” та “Казка про бідного чоловіка і воронячого царя” асистентки-стажистки НАОМА Євгенії Запорожець, котра успішно працює на кафедрі графічних мистецтв асистентом професора Галини Галинської. Глядачі також захоплено дивувалися з чудернацьких персонажів, створених нашою випускницею Настасією Шигаєвою до казки “Брехач і Побрехач”. Великі потенційні можливості продемонстрував випускник академії Олег Грищенко, виконавши ілюстрації до таких різних книжок, як “Мій тобі Поділ” (творчі виявив індивідуальне бачення проблем нашого суспільства) і казки “Цап та баран” (заявив себе як знавець та здібний інтерпретатор українського фольклору). Його дипломною роботою (2010) був цикл великоформат-

них графічних аркушів до повісті М.Хвильового “Редактор Карк”, де виражальні засоби вдало підпорядковані завданню розкриття тексту, точніше — підтексту складної прози письменника. Ця робота відзначена дипломом на організованій Національною Академією мистецтв України масштабній міжвузівській виставці “Творчість молодих” (2010).

Теми курсових і дипломних робіт, як правило, не пропонуються керівниками, а обираються самими студентами. Надзвичайно працьовитий Володимир Штанко, скажімо, виявив бажання ілюструвати книжки для малят. Як випускник академії він запропонував свою версію потрагування творчості улюбленого в народі письменника Миколи Гоголя для маленьких читачів. Копітка праця над циклом багатокольорових ілюстрацій була підтримана грантом Президента України і стала серйозним входженням молодого графіка у світ мистецтва дитячої книги. Він інакше, ніж його старші колеги, прочитав Гоголя й адресував ілюстроване ним видання не умудреним життєвим досвідом, а найменшим книголюбам. Експонувалося також його художнє оформлення та ілюстрування книжки казок Р.Кіплінга, виконане зі щедрою персоніфікацією представників тваринного світу.

Загалом виставка рясніла ілюстраціями, а дизайнові книги, судячи за експозицією, приділялося менше уваги. Проте за представленими, здебільшого у вигляді сторінкових розгортки, циклами графічних аркушів було легко відтворити в уяві архітектонічний образ кожної ілюстрованої книги. Саме цільність художнього образу книги як органічної єдності усіх її елементів постала на виставці характерною рисою кращих робіт наших бакалаврів, спеціалістів і магістрів. Недавні випускники академії — вони вже означили власне творче обличчя — чітко вирізняються своїм світосприйняттям, характером, особливістю обдарування, а також особистісним ставленням до літературної першооснови та завдань конструювання та ілюстрування книжкового організму. При цьому їхню творчість єднає молодечий максималізм у новаторських пошуках художньої виразності та відсутність ознак холодного ремісництва.

Українській книзі завжди була притаманна декоративність, чергування чистих білих площин з барвистими орнаментальними і сюжетними зображеннями. Ця риса почала особливо яскраво проявлятися з 1960-х років, коли видавництво літератури для дітей стало сміливо залучати до оформлення книжок знаних майстрів народного мистецтва, зокрема Марію Приймаченко та Лізу Миронову. І саме ними оформлені видання вже стали раритетними, а їхня роль у творенні обличчя дитячої книги заслуговує на окреме, спеціальне, дослідження. Традиції художнього оформлення дитячої книжки тримаються також на творчому спадку видатних митців, таких, як легендарний Георгій Нарбут і його численні послідовники — незабутні Георгій Якутович, Володимир Голозубов, Григорій Гавриленко, Анатолій Базилевич, Юлій Крига, Валентин Литвиненко, В'ячеслав Легкобит, Олена Яблонська та інші, чия творчість живе як заповіт високого професіоналізму і любові до читачів — маленьких громадян.

Високою мистецькою культурою, повагою до національних традицій та безцінних скарбів народної творчості і водночас новаторським підходом до вирішення питань оформлення й ілюстрування сучасної книги виділялися на виставці роботи випускників: Олесі Пилипенко, Ірини Рудь-Вольги, Олени Ляшук, Андрія Сакуна, Олени Тихонюк, Уляни Балан. Уникаючи ілюстративного буквализму, молоді художники не дублюють словесний матеріал пензлем чи різцем, а шукають візуальної пластичної образності, спонукають читача до асоціативного мислення, до поглибленого прочитання образності літературного твору, розмірковування над його сутністю. Майже всі роботи названих та інших випускників і студентів академії експонувалися великими ілюстраційними циклами й серіями, що дало можливість кожному з них більш-менш повно виявити особливості своєї творчої індивідуальності. Для розміщення експозиції Національною спілкою художників України було надано всю площу виставкових залів.

Експоновані твори вихованців академії, користуючись на виставці значним успіхом, засвідчили високопрофесійну педагогічну працю професорсько-викладацького складу навчального закладу над “шліфуванням” таланту кожної юної особистості і наполегливу роботу студентів щодо вивчення вітчизняних і світових зразків мистецтва книги, графіки, культури, озайомлення з суміжними мистецтвами, вироблення уміння аналізувати та бачити кожне мистецьке явище в обширі взаємозв’язків. Цьому сприяє загальна науково-творча атмосфера в академії й зокрема на кафедрі графічних мистецтв у майстерні книжкової графіки, де все спрямовано на вільний вибір студентом напрямку спеціалізації, а викладачі з фаху ставляться до студента як до свого молодшого колеги.

Велике значення у діяльності художника мають ерудованість, обізнаність з тенденціями розвитку мистецтва, поінформованість про сучасну культурно-мистецьку практику інших країн. В академії став крилатим вислів про дерево, яке розвивається добре, коли корінням міцно тримається землі, а кроною відкрите усім вітрам. Йдеться, зокрема, і про потребу володіння бодай однією із широковживаних світових мов. У часи “залізної завіси” вивчення іноземної мови було, практично, ні до чого: мало кому фортунило тоді побувати за кордоном, а всередині країни всіляка інформація і доступ до іноземних першоджерел, у тому числі з мистецтва, суворо дозувалися. Час змінився. Тепер і без виїзду за кордон можна отримати інформацію про художнє життя з усього світу, найшвидше — через Інтернет. Тому дивними є випадки, коли кращі з фаху студенти не можуть вийти на рівень магістра через незнання іноземної мови. Магістр — митець-практик і науковець, дослідник художніх процесів на різних мистецьких просторах — як він зможе без такого знання обійтися?

Системність нашої академічної освіти та обшир спеціальних знань студентів-графіків, які з перших курсів навчаються основам композиції, досконало вивчають на практиці тонкощі графічних технік (гравюра, офорт, літографія), забезпечили стабільний позитивний результат — всі

представлені на виставці ілюстраційні цикли цікаві концептуально, неповторні композиційно, виявляють риси індивідуальності авторів та виконані здебільшого в естампних техніках. Та й серед графічних аркушів, виконаних в оригінальній графіці (акварель, рисунок пером, мішана техніка тощо), рідко зустрічаються роботи, які свідчили б про намагання студента уникнути копіткої, наполегливої праці, необхідної для максимальної реалізації навчально-творчого задуму.

Шкода, що на виставці не було представлено нових проєктів шрифтів, особливо друкарських. Ця справа настільки складна і необхідна — наскільки ж і занедбана. Раніше, не маючи державності, створити національну школу шрифту було неможливо. Виготовлення “Хоменківської” гарнітури (тепер неживаної) українського шрифту було поодиноким випадком останньої чверті ХХ століття, своєрідним подвигом ентузіаста видавничої справи київського графіка Василя Хоменка. Напевне, до творення нових зразків книжкового та інших шрифтів слід залучати творчу молодь, заохочувати її до активної участі в розвитку шрифту як феномена української культури, а на кожній виставці книжкового оформлення влаштовувати відповідний відділ. Адже книгу високої культури можна створити і без участі художника-ілюстратора, обмежившись використанням суто типографських засобів, скажімо, добором відповідних змістові шрифтів. В історії книгодрукування є немало еталонів високого мистецтва книги, творених тільки друкарським набором шрифтів і пропорцій.

Як не прикро, доводиться констатувати, що хоча на виставці красивих книг було багато, проте всебічно завершених — обмаль, і в сучасній книговидавничій практиці їх стає шораз менше. До категорії видань класичної школи можна віднести хіба що скромно експоновані у вітринах виставки поетичні збірки, розроблені патріархом книжкового оформлення, професором Борисом Валуєнком. На його енциклопедичних знаннях та врівноважених новаторських поглядах з видавничої справи, озвучених на численних лекціях і викладених у фахових виданнях, виховалися цілі покоління художників-оформлювачів в Україні і близькому зарубіжжі.

При намаганні зробити в галузі книжкового оформлення щось надзвичайне художники і видавці часом забувають, що функція книги — не дивувати незручними в користуванні незвичайними розмірами і розмахом ілюстрування, шиком позолоти та глянцею, художньо-поліграфічними новаціями. Книга передусім має бути зручною для читання та сприйняття змісту. Бездумне надуживання багатством виражальних засобів та можливостей сучасної поліграфії у багатьох випадках призводить до зворотного ефекту. Однотипність композиційних прийомів, форсований колір та полиск глянцевого покриття роблять зовнішній вигляд книжок одноманітно строкатими, ба — навіть банальними. Не пошастить рукописові письменника, переданому видавцям, не обізнаним з мистецтвом книги і байдужим до її художньої культури. Вони не розуміють ролі й значення художника книги у процесі створення видань. А тим часом високоосвічені талановиті професіонали, не знаходячи роботи за фахом у своїй

батьківщині, вимушені працювати на підвищення мистецької культури видань і конкурентної спроможності видавництва чужих країн.

Водночас з виставкою книжкової графіки діяла виставка рукотворної книги в Музеї книги і друкарства України (Лавра), де наші вихованці також проявили велику творчу активність. Радую бажання творчої молоді, яка у час суцільної технізації та уніфікації прагне до створення унікальних рукотворних мальованих та гравірованих книжок. Адже при цьому все сприяє досягненню витонченої художньої цільності, притаманної хіба що давнім рукописним книгам та стародрукам-інкунабулам. Добре, що завдання з виготовлення рукотворної книжки відтепер студенти виконують як програмні (художник-педагог — Віталій Мітченко).

Заради справедливості зазначимо, що під час добору робіт для виставки та організації експозиції працівниками кафедри і студентами було виявлено справжній творчий та організаційний ентузіазм. Пригодився практичний досвід завідувачки лабораторії кафедри графічних мистецтв Тамари Цараненко з підготовки експозицій академічних виставок, а монтування у виставкових залах оформлених робіт дружно здійснили студенти й асистенти-стажисти кафедри.

Виставка переконливо продемонструвала, що в Україні не лише залишилися, а й плідно розвиваються кращі традиції вітчизняної та європейської шкіл художнього оформлення книги. А хвиля піднесення книговидавничої діяльності та наявність великої кількості талановитих, добре підготовлених молодих художників книги дають підстави вірити, попри всі тимчасові труднощі, у відродження мистецтва української книги як авторитетного самобутнього явища світової культури.

У Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури навчання і творчість розглядаються як єдиний і неподільний процес виховання майстрів оформлення та ілюстрування книги, тут готують і готуватимуть висококваліфікованих майстрів мистецтва сучасної книги, а відтак — і книги майбутнього.

УЧЕБА И ТВОРЧЕСКИЙ ПОИСК – ЕДИНЫЙ ПРОЦЕСС

Василий Перевальский

Аннотация. Рассматриваются актуальные вопросы развития современного искусства книги на материалах Всеукраинской выставки книжной графики 1992–2010 гг.

Ключевые слова: выставка книжной графики, учеба и творчество, книжный художник-график.

TRAINING AND CREATIVE PURSUIT AS A SINGLE PROCESS

Vasyl Perevalsky

Annotation: A discussion of current issues for development of modern art of book graphics, based on materials of All-Ukrainian Exhibitions of Book Graphics within the period of 1992-2010.

Keywords: exhibition of book graphics; studies and creation; book graphics artist.